

PREPOSITIONAL ADVERBS

Stefka Petrova, stefi38@abv.bg

Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria

Abstract: Adverbs are one of the most intriguing categories of language in terms of composition, morphological characteristics, syntactic function, origin, usage and others. When we look at the spelling and meanings closely, number of contradictions are found. The paper examines compound adverbs in Bulgarian grammar which are formed with particularly prepositional prefix such as "НА; ОТ; ДО". The examination was carried out according to five dictionaries of the Bulgarian language and based on 20 adverbs from the Official Spelling Bulgarian Dictionary (ОПРБЕ) additionally including other adverbs related to the final goal.

Keywords: adverbs, composition, compound adverbs, spelling, usage

ПРЕДЛОЖНИ НАРЕЧИЯ

Стефка Петрова, stefi38@abv.bg

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

Резюме: Наречията са една от най-интересните категории на езика по състав, морфологична характеристика, синтактична функция, произход, употреба и други. Погледът към тях с оглед на правописа и на значението им показва, че има редица противоречия. В работата се разглеждат сложните според българските граматика наречия, образувани с предлози-представки НА, ОТ, ДО в пет речника на българския език и се изказват препоръки относно писането им. Изследването е базирано върху 20 наречия, извадени от Официалния правописен речник на българския език (ОПРБЕ), допълнени с някои други, свързани с нашата цел..

Ключови думи: наречие, състав, сложно наречие, правопис, употреба

I. УВОД

Наречието като част на речта и на изречението се отличава с редица особености, специфични и интересни от гледна точка на езиковедата.

От морфологично гледище, т.е. според морфологичната класификация го отнасят към неизменяемите думи, макар и да не е напълно неизменяемо – качествените наречия и тези за място напр. могат да се степенуват. А отделни наречия имат по два-три варианта според начин на образуване, което не се смята, разбира се, за изменение. От синтактична гледна точка го определят като самостоятелна дума. Така то стои на границата между тези два вида класификации, влизайки в едната група и излизайки от другата, което може да се види сполучливо илюстрирано от проф. Пашов (Pashov, 1999: 61), показвайки го и тук. [Фиг. 1]

КЛАСОВЕ ДУМИ (ЧАСТИ НА РЕЧТА)		
Морфологична класификация	Семантично-граматична класификация	Синтактична класификация
Изменяеми	1. Съществително име 2. Прилагателно име 3. Числително име 4. Местоимение 5. Глагол	Самостоятелни
Неизменяеми	6. Наречие	
	7. Предлог 8. Съюз 9. Частица	Несамостоятелни
	10. Междуметие	Странични думи

Фиг. 1. Класове думи

На второ място, от семантична гледна точка то е многопластово. По характер на признака, който изразяват, наречията се делят на шест вида, а по значение – на седем (Kutsarov, 1998: 353). Р. Русинов говори при деление на наречията от семантично-морфологично гледище за пет вида, включвайки като отделен вид местоименните наречия (Rusinov, 1983: 389). Според мен местоименните наречия и местоименията, както и според някои други езиковеди, би трябвало да се отделят в една група като дублиращи думи, което е предмет на отделна публикация (Petrova, 2013: 83-84). Наречието е било и тема на докторска дисертация от Ст. Георгиев (Georgiev, 1977), резултатите от която виждаме отразени в самостоятелния му труд „Морфология на българския книжовен език”,

където разглежда наречията като „пълнозначни изменяеми думи” и ги дели на обстоятелствени и определителни, както и всички други изследователи. Няма да се спирам на подробното деление на наречията там, ще цитирам само мнението му за неизменяемостта на наречието, „която може да се разглежда като особен род граматичност. Може да се предполага, че при такава аморфност на формата нараства семантичният и категориален дял на морфемните елементи в мотивировката на синтагматичните значения, че семантичните компоненти придобиват особено морфематично обвързване” (Georgiev, 1999: 84), както и да се разбира това. Явно се има предвид освен посочените вече характеристики на наречието и това, че то означава признак на действие, на друг признак или на предмет, както и многобройните начини за образуването му, при което се появява омонимия с почти всички прилагателни имена в среден род.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Оставям настрана теоретичните въпроси около наречието и се концентрирам главно върху предложните местоименни и неместоименни наречия, представляващи трудност или съмнение по отношение на писане – слято или разделно, свързано главно със семантичното детайлизиране на означавания признак. Ще разгледам наричаните сложни наречия (образувани от предлог плюс наречие или име, които според мен неправилно се определят като сложни), образувани с предлозите НА, ДО, ОТ, ЗА, ПО. Направих пълна извадка на наречията с предлог НА в Официалния правописен речник (ОПРБЕ: 2012) и сверих наличието на определен брой от тях в други речници, без да гоня пълнота. Извадката ми включваше 20 наречия.

Проверих свързаността на всички с означените по-горе предлози и установих, че предлозите ПО и ЗА не образуват фонологично единство с избраните на случаен признак наречия, с изключение на един пример при ЗА – заедно. А предлогът ПО приема при някои (в нашата извадка наречията за място) функция на частица за степенуване. Ето наречията от ОПРБЕ: [Фиг. 2]

НА	ДО	ОТ	ПО	ЗА
Навътре	-	Отвътре		-
Навън	-	Отвън	-	-
Насам	-	Отсам	-	-
Натам	Дотам	Оттам	-	-
Нашир	-	-	-	-
Надлъж	-	-	-	-
Насън	-	-	-	-
Наяве	-	-	-	-
Нагоре	Догоре	Отгоре	-	-
Надолу	-	Отдолу	-	-
Надясно	-	Отдясно	-	-
Наляво	-	Отляво	-	-
Навеки	Довеки	-	-	-
Накрак	-	-	-	-
Наполовина	-	-	-	-
Наедно	-	-	-	Заедно
Наново	-	Отново	-	-
Наясно	-	-	-	-
Наум	-	-	-	-
(Тук)	Дотук	Оттук	-	-

Фиг. 2. Наречия от ОПРБЕ

Таблицата ми дава право да направя извода, че най-много сложни наречия се образуват с предлог НА, следват образувани с предлог ОТ и сравнително малко с предлог ДО. В тази си функция предлозите изпълняват роля на представки. Заедно не се свързва с посоченото наречие в ОПРБЕ наедно, което разглеждам като образувано от числителното едно + на, но в тази форма – заедно – го срещам в другите прегледани от мен речници. Да видим как са представени там същите наречия. [Фиг.3]

ОПРБЕ	ПпР 1976	БТР 1955	СТР 1995	ПгР 1975
Навътре	Навътре	Навътре	Навътре	Навътре
Навън	Навън	Навън	Навън	Навън
Насам	Насам	Насам	Насам	Насам
Натам	Натам	Натам	Натам	Натам
Нашир	Нашир	Нашир	Нашир	Нашир
Надлъж	Надлъж	Надлъж	Надлъж	Надлъж
Насън	Насън	–	Насън/е	Насън
Наяве	Наяве	Наяве	Наяве	Наяве
Нагоре	Нагоре	Нагоре	Нагоре	Нагоре
Надолу	Надолу	Надолу	Надолу	Надолу
Надясно	Надясно	Надясно	Надясно	Надясно
Наляво	Наляво	Наляво	Наляво	Наляво
Навеки	Навеки	Навеки	Навеки	Навеки
Накрак	–	Накрак	–	–
Наполовина	Наполовина	Наполовина	Наполовина	Наполовина
Наедно	Наедно	Наедно	Наедно	Наедно
Наново	Наново	наново	Наново	Наново
Наясно	–	–	Наясно	Наясно
Наум	–	Наум	Наум	наум
(Тук)	–	–	–	–

Фиг. 3. Наречията в разглежданите речници

От така показаното сравнение между няколко речника може да се направи заключение, че свързането с предлог НА заема стабилно място в българския език при образуването на наречия. Като незатвърдено и сравнително ново може да определим тук само наречието *накрак*. Липсата на *насън* в БТР може да се обясни с факта, че там е посочено наречиено *насъне*, както и в СБР, но там имаме и двете наречия. Явно *насъне* е по-старата форма на наречието.

Остава да видим разликата между основните и предложните наречия, защото няма съмнение, че в езика се употребяват и двата вида. Ще си послужи с конструирани примери.

1. Вън и навън. Основното, мотивиращото наречие вън според мен означава място, има пространствено значение, а производното навън – значение за движение. „Ще изляза вън да видя какво става“. „Вън е страшно студено“. И: „Ще изляза навън да видя какво става“. „Навън е страшно студено“. Разликата е малка, но е налична и се долавя от носителите на българския език, макар че съществува до голяма степен синонимия. При „Вън е страшно студено“ и „Навън е страшно студено“ синонимията е пълна, може да се търси разлика само в стилистичен смисъл.

2. Горе и нагоре. Горе изразява пространствено значение, а нагоре – посока. „Горе има гора“. „Върви нагоре и ще стигнеш до гората“. Разликата тук е по-ясна, значението на двете наречия е отчетливо. „Нагоре има гора“ има смисъл, но „Върви горе и ще стигнеш до гората“ е алогично изречение, превърнато в такова от глагола стигна.

3. Ляво и наляво. Тук може и трябва да прибавим още едно наречие – вляво. Ляво, както и дясно, не функционират като наречия. Отношението е прилагателно име и наречие. Ще съпоставям наречията вляво и наляво. Вляво означава повече място, наляво – повече посока. Но синонимията тук е в много по-висока степен. „Тръгни вляво“ и „Тръгни наляво“. „Музеят е вляво от площада“ и „Музеят е наляво от площада“. Изборът сякаш зависи от контекста, от съседните думи. Подобни наречия са надълго, нашироко, нависоко, накъсо и други.

4. Сън и насън. Пак имаме не две наречия, а съществително и наречие. Такива случаи от нашия корпус са крак и накрак, шир и нашир, ум и наум, верев и наверев и др. Употребата тук е без проблеми: „Животът ми е като сън“. „Това май съм го видяла насън“. Тук може да намерим основанието защо не се сочи насън като наречие в БТР. Там е посочено наречието насъне, което се явява като вариант на насън в СТР и в ПГР. Други такива предложни наречия, образувани с предлог плюс съществително име, всъщност обратно, от съществително име плюс предлог, са безброй, накуп, накръст, напук, налице и други.

5. *Длъж и надлъж. Мотивираща дума без предлог-представка не съществува. В моя корпус, а и реално в езика, такива наречия са малко: наяве и на+*яве, навеки и на+ *веки, насита, напреки, наизуст и други.

Оставям извън наблюдение наречията, образувани от два предлога – назад, напред, докъм, накъм и други, както и надве, начаса и някои други, тъй като не разглеждам произхода на наречията. Винаги по-интересни за научно изследване обаче са думите, които се отклоняват от правилото. В граматиките се сочат като изключения, архаизми, неологизми и други. Напр. има наречие наум, а няма *наглас, сочи се наречието нависоко, а не се употребява и не се сочи *наниско, има наречие накрак (само ОПРБЕ), а няма *наръка, *на машина, има довчера, няма *доутре и до днес и прочие. Не са образували сложно наречие редица предложни изрази, като на тъмно, на светло, на живот, до живот, на смърт, на светлина, на тъмнина, на музика, на тишина, на радио, по къра, по мрак, по вечеря, по обед, до обед, на пладне, до пладне, за сега и много други, които изпълняват в изречението служба на обстоятелствено пояснение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като изключим местоименните наречия, където предлозите-представки са се слели с мотивиращото безпредложно наречие отдавна, разумно е за правописа да се приеме следното правило: ако има реално съществуваща дума в езика – наречие, съществително, прилагателно и числително име – като втора съставна част, да се пише разделно, предлог плюс съответната дума: на обед, на път, по път, до утре, за винаги, до към, от зад, на кръст, без брой, на високо и т.н.

Различният правопис винаги създава затруднение. Започвам да пиша изречение, чието начало е наскоро/на скоро. Изведнъж ме обхваща съмнение как се пише – слято или разделно. Отварям речника, виждам и продължавам мисълта си. Но нали не винаги речникът ни е под ръка (а тук как е – слято или разделно, пак правя справка) и така губя много време. Ще ми възразите, че ако няма на близо (отново имам нужда от справка) правописен речник, може да се погледне в интернет. Но и това не става бързо и ако се налага често да се прехвърляме ту тук, ту там, пак става въпрос за губене на време. Затова препоръчвам да се пишат обстоятелствените пояснения, изразени с наречие или име плюс предлог, винаги разделно, а при местоименните наречия да се допуска

двойко писане, което всъщност и сега е така: Минете оттук, моля! и Минете от тук, моля! Но и за там е валидна тази препоръка.

Съществуването на двойни правила не подпомага нито правописа, нито езика и неговото съществуване. Евентуално очертава посоката, в която тръгва развитието на езика, но няма гаранция за това. Трябва да се прецени какво се печели и какво се губи с дадено ново положение и тогава да се приеме или препоръча. Какво печели българският език с това, че трябва да се пише нависоко, но на ниско, наум, но на глас и прочие. Нищо, само се появяват условия за съмнение и колебание. Според мен се създават и излишни трудности, необходимо е да се запомнят ненужни правила.

Разгледани речници:

БРП 1955: Български тълковен речник. Автори: Л. Андрейчин и други. С., „Наука и изкуство“, 1955.

ОПРБЕ 2012: Официален правописен речник на българския език. Авт. Колектив под ръков. На проф. дфн Вл. Мурдаров. С., Просвета, 2012.

ПгР 1975: Пашов, П. и Хр. Първев, Правоговорен речник на българския език. С., „Наука и изкуство“, 1975.

ПпР 1976: Правописен речник на българския книжовен език. 8-мо стер. изд. Състав: Андрейчин, Л., Вл. Георгиев, Ив. Леков, Ст. Стойков. С., „Наука и изкуство“, 1976.

СТР 1995: Съвременен тълковен речник на българския език с илюстрации и приложения. 2-ро прер. и доп. издание. Автори: Ст. Буров, В. Бонджолова, М. Илиева, П. Пехливанова. Отг. ред. Ст. Буров. В. Търново, „ЕЛПИС“, 1995.

LITERATURE (ЛИТЕРАТУРА)

- Georgiev, St.** (1977) System of the dialect in the modern Bulgarian literary language. Abstract of a dissertation for obtaining the scientific degree "Doctor of Philology". Sofia; 1977. [(Георгиев 1977) Георгиев, Ст. Система на наречието в съвременния български книжовен език. Автореферат на дисертация за получаване на научната степен „Доктор на филологическите науки“. С., 1977 г.].
- Georgiev, St.** (1999) Morphology of the Bulgarian literary language. 4th edition. V. Tarnovo; 1999. [(Георгиев 1999) Георгиев, Ст. Морфология на българския книжовен език. 4-то издание. В. Търново, изд. „Абагар“, 1999].
- Kutsarov, Iv.** (1998) Boyadzhiev, T., Iv. Kutsarov, J. Penchev, Contemporary Modern Bulgarian Language. Phonetics, lexicology, word formation, morphology, syntax. Ed. of Corresponding Member Prof. Dr. Todor Boyadzhiev. Sofia; 1998. [(Куцаров 1998) Л. Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев, Съвременен български език. Фонетика, лексикология, словообразуване, морфология, синтаксис. Под ред. на чл.-кор. Проф. д-р Тодор Бояджиев. С., изд. къща „Петър Берон“, 1998]
- Pashov, P.** (1999) Bulgarian Grammar. Plovdiv. [Пашов 1999. [(Пашов 1999) Пашов, П. Българска граматика. Пд, изд. къща „Хермес“, 1999].
- Petrova, St.** (2013), Morphological structure of words, Nouns. Sofia, 2013. [(Петрова 2013) Петрова, Ст Морфологични ситнежи. Имена. С., АСПА, 2013].
- Rusinov, R.** (1983) Grammar of the modern Bulgarian language, Sofia; 1983. [(Русинов 1983) Русинов, Р. Граматика на съвременния български език. Т. 2, морфология. Авт. Колектив. С., БАН, 1983].

STEFKA PETROVA

stefi38@abv.bg

Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria

AUTHOR` DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES OF THE JOURNAL

ISSN: 2367-8038

Съставители
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention.

Научната поредица е регистрирана в НАЦИД с № 1209

Science series has been registered in NACID with No. 1209

© Авторски колектив, 2021

© Authors` Group, 2021

Техническо редактори:
Калина Сотирова-Вълкова
Николай Ноев
Паскал Пиперков

Technical editors:
Kalina Sotirova-Valkova
Nikolay Noev
Paskal Piperkov

www.math.bas.bg/vt/kin

ISSN: 2367-8038

том 7, брой 1 (10)/2021
vol. 7, issue 1 (10)/2021